

ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ-4

ਚੌਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ

(ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

© ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਐਡੀਸ਼ਨ 2016..... 16,900 ਕਾਪੀਆਂ

All rights, including those of translation, reproduction and annotation etc., are reserved by the Punjab Government.

ਚਿਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ 'ਤੇ ਜਿਲਦਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ: 7 ਅਨੁਸਾਰ)।
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲੂ/ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜੁਰਮ ਹੈ।
(ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਮੁੱਲ : 31- 00 ਰੁਪਏ

ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਵਿੱਦਿਆ ਭਵਨ ਫੇਜ਼-8, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ-160062 ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਮੈਸ. ਕਨਵਿਨੀਏਂਟ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ ਦੁਆਰਾ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਕੂਲ-ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਸਿੱਖਿਆ-ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ P.C.F., 2013 ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਧੀਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਤਰਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਨਵੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਅਮੀਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ-ਚੱਜ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸਾਰੂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਧਾਰਨ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ। ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰ ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼ੀਮਤੀ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਉਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ਼ੀਮਤੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਸ੍ਰੀ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੋਆ, ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰਜੀਤ ਵਾਤਿਸ਼ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਪਰਸਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਪਾਠ- ਸੂਚੀ

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਪਾਠ	ਪੰਨਾ
1.	ਵਰਨ-ਮਾਲਾ	1
2.	ਵਰਨ-ਮਾਲਾ ਪੂਰੀ ਕਰੋ	2
3.	ਪਛਾਣੋ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ	3
4.	ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ	4
5.	ਮੁਕਤਾ	8
6.	ਅਧਕ	9
7.	ਕੰਨਾ	10
8.	ਸਿਹਾਰੀ	11
9.	ਬਿਹਾਰੀ	12
10.	ਔਂਕੜ	13
11.	ਦੁਲੈਂਕੜ	14
12.	ਲਾਂ	15
13.	ਦੁਲਾਵਾਂ	16
14.	ਹੋੜਾ	17
15.	ਕਨੌੜਾ	18
16.	ਟਿੱਪੀ	19
17.	ਬਿੰਦੀ	20
18.	ਪੈਰ 'ਹਾਹਾ' ਅਤੇ ਪੈਰ 'ਰਾਰਾ'	21
19.	ਮੁਹਾਰਨੀ	22
20.	ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ	24
21.	ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰ-ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ	25
22.	'ਕ' ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ	26

ਪਾਠ - ਸੂਚੀ

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਪਾਠ		ਪੰਨਾ
1.	ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ (ਕਵਿਤਾ)	ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਖੁਰਮਣੀਆਂ	27
2.	ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ (ਲੋਕ-ਕਹਾਣੀ)	ਕੋਮਲ ਸਿੰਘ	29
3.	ਰੱਸੀ-ਟੱਪਾ (ਲੋਕ-ਖੇਡ)	ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ	33
4.	ਗੁਣਵਾਨ ਕਹਾਓ (ਕਵਿਤਾ)	ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੋਆ	36
5.	ਕਲੰਡਰ (ਜਾਣਕਾਰੀ)	ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ	38
6.	ਲੱਲੋ ਤੇ ਬੱਲੋ ਦਾ ਨਾਨਕਾ-ਮੇਲ (ਕਹਾਣੀ)	ਦੇਵਨੀਤ	40
7.	ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ (ਕਵਿਤਾ)	ਸੁਨੀਲਮ ਮੰਡ	44
8.	ਮੋਰ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ (ਕਹਾਣੀ)	ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਦਵਾਣ	46
9.	ਪਿਆਰੇ ਪੰਛੀ (ਕਵਿਤਾ)	ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰਜੀਤ ਵਾਤਿਸ਼	49
10.	ਸਾਈਕਲ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ (ਕਹਾਣੀ)	ਤਰਸੇਮ	51
11.	ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ (ਲੇਖ)	ਅਮਿਤੋਜ	55
12.	ਚੌਕ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ (ਕਵਿਤਾ)	ਕੋਮਲ ਸਿੰਘ	57
13.	ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਮਾਈ (ਕਹਾਣੀ)	ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ	59

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਸੁਝਾਅ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ-4 (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸਮੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੱਖੋਂ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਚੌਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣੀ ਹੈ। ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਪੜ੍ਹਨਾ

- (ੳ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਨ-ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਅ) ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ੲ) ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦੀਆਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਸ) ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਵਾਕ ਅਤੇ ਪੈਰੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਹ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਰਲ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਕ) ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਬਾਲ-ਰਿਸਾਲੇ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਅਖ਼ਬਾਰ, ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਖ) ਉਹ ਬੋਲ ਕੇ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁਕਵੇਂ ਠਹਿਰਾਅ, ਦਬਾਅ ਤੇ ਤਾਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- (ਗ) ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਗਤੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।

ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ

ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ :

ਘਰ ਆਈ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ, ਸੁਨੇਹਾ, ਬਾਲ-ਰਿਸਾਲਾ ਜਾਂ ਸਰਲ ਬਾਲ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਟਨਾ-ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਭਾਵ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕੇ। ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਸੁਣ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ

ਆਮ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਾਏ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਏ ਗੀਤ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਚੁਟਕਲੇ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਸਕੇ। ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਵੇਖੇ/ਸੁਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਅ

ਪੜ੍ਹੇ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿੱਕੇ ਤੇ ਸਰਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕੇ। ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਹੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਸਕੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਆਪਣੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹਨ-ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਗੀਤ ਸੁਣਾ ਸਕੇ। ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸਕੂਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਜਾਂ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾ ਸਕੇ।

ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਅ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ-ਸੋਹਣਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਸੁਹਜ-ਸੁਆਦ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨਪਸੰਦ ਪਾਠ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ-ਸੋਹਣਾ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਦਿਵਾਰ ਉੱਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸੋਹਣੇ ਮਾਟੋ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕੇ।

ਲਿਖਤ ਰਚਨਾ

(ੳ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ 5 ਤੋਂ 10 ਵਾਕ ਲਿਖ ਸਕੇ, ਜਿਵੇਂ: ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ, ਮੇਰਾ ਬਸਤਾ, ਮੇਰੀ ਪੈਂਨਸਿਲ ਜਾਂ ਪੈਂਨ ਆਦਿ। ਸਾਡਾ ਘਰ, ਸਾਡਾ ਸਕੂਲ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ, ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ, ਕੁੱਤਾ, ਗਾਂ, ਮੱਝ, ਕਾਂ, ਚਿੜੀ ਆਦਿ। ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ, ਦਿਵਾਲੀ, ਹੋਲੀ, ਦਸਹਿਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਿਕ ਮੇਲੇ ਜਾਂ ਖੇਡ ਆਦਿ ਬਾਰੇ।

(ਅ) ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਲਈ, ਜੁਰਮਾਨਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬਿਨੈ-ਪੱਤਰ, ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ,

ਸਹੇਲੀ ਜਾਂ ਸਕੇ-ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਸਕੇ। ਕੁੱਲ ਪੱਤਰ—ਪੰਜ।

(ੲ) ਕਿਤੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਸਕੇ।

(ੳ) ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਸਰਲ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਲਿਖ ਸਕੇ।

ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ

1. ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਠ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਠ-ਵਿਸਤਾਰ ਵਜੋਂ ਕਈ-ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹਰ ਲਗ-ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਹਨ।

ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੜੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸੁਚੱਜੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸੋਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਪਾਠ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਹਨ : ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਹਾਣੀ-ਨੁਮਾ ਲੇਖ, ਨਾਟਕੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਕਹਾਣੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਠ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਵਧਾਏ ਅਤੇ ਜਿਗਿਆਸਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ।

2. ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਗ-ਪਗ ਸਭਨੀਂ ਥਾਂਈਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੇ ਵਖਰੇਵੇਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਅਨੇਕ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਲਗ-ਪਗ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਵਾਲੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਂਝੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੀਆਂ ਵਰਨ-ਮਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅੱਖਰ-ਕ੍ਰਮ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਲਗਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਕਈ ਵਿਆਕਰਨ-ਅੰਸ਼ਾਂ, ਉਚਾਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਬਲ, ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਲਗਾਂ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਸਮੇਂ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਲੱਛਣਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ

ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੱਛਣਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ (ੳ) ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿੰਨੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਹਿੰਦੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝਾਂ ਤੇ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏ।

*****

ਪਾਠ 1
ਵਰਨ-ਮਾਲਾ

ੳ ਆ ਏ ਸ ਹ
ਕ ਖ ਗ ਘ ਙ
ਚ ਛ ਜ ਝ ਞ
ਟ ਠ ਡ ਢ ਣ
ਤ ਥ ਦ ਧ ਨ
ਪ ਫ ਬ ਭ ਮ
ਯ ਰ ਲ ਵ ਞ
ਸ਼ ਖ਼ ਗ਼ ਜ਼ ਙ਼
ੳ

ਪਾਠ 2

ਵਰਨ-ਮਾਲਾ ਪੂਰੀ ਕਰੋ

ੳ

—

ੲ

—

ੳ

—

ਖ

ਗ

—

—

ਚ

—

—

ੲ

—

ਟ

—

ਡ

—

ੲ

—

ਥ

—

—

ੳ

ਧ

—

ਥ

—

—

ਯ

—

—

ੲ

ੲ

ਸ਼

—

ਗ਼

—

—

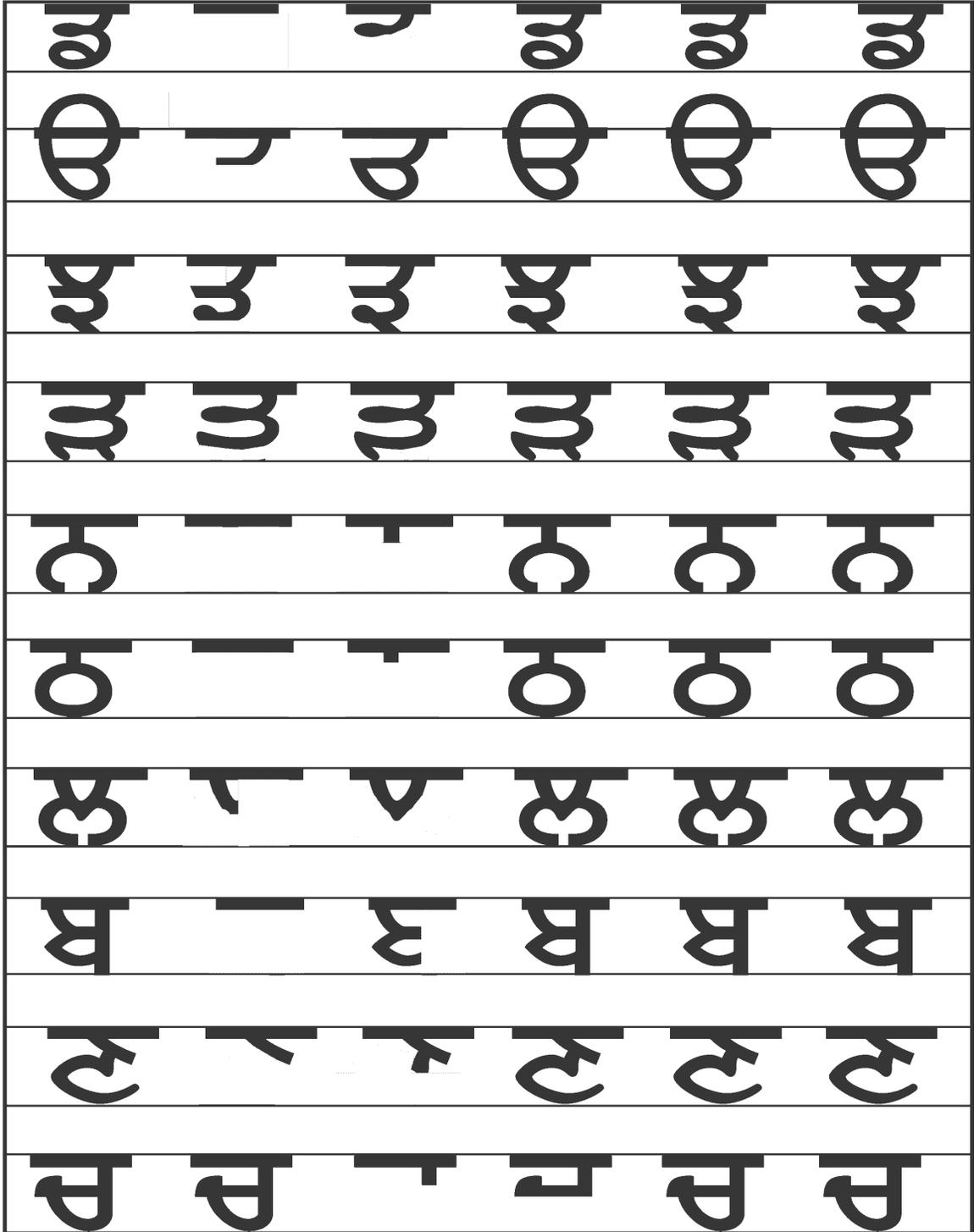
ੲ

ਪਾਠ 3
ਪਛਾਣੋ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ

ਸ	ਯ	ਮ	ਖ	ਡ
ਅ	ਵ	ੲ	ਲ	ਘ
ਚ	ਗ	ਹ	ਜ	ਰ
ਛ	ਰ	ਫ	ਟ	ੳ
ਲ	ਫ	ਤ	ੜ	ਭ
ਥ	ੜ	ਞ	ਦ	ਵ
ਕ	ਬ	ਨ	ਪ	ਧ
ਫ	ਖ	ਗ	ਸ਼	ਜ਼
		ੜ		

ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

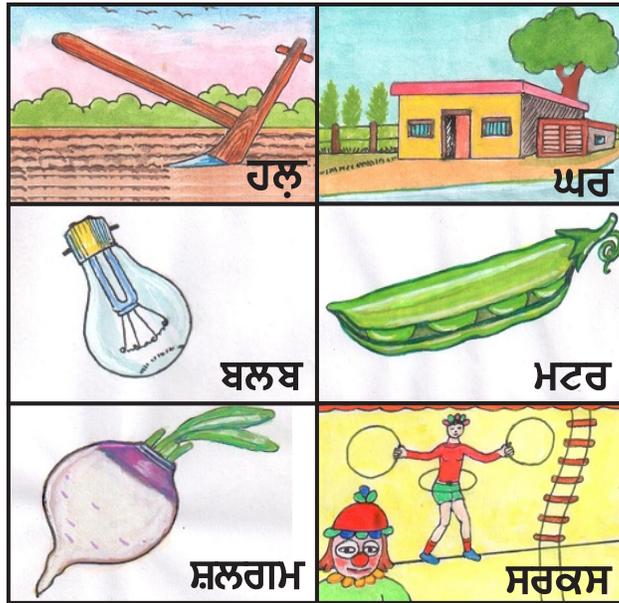
ਰ	ਰ	ਰ	ਰ	ਰ
ਗ	ਗ	ਗ	ਗ	ਗ
ਮ	ਮ	ਮ	ਮ	ਮ
ਸ	ਸ	ਸ	ਸ	ਸ
ਅ	ਅ	ਅ	ਅ	ਅ
ਸ਼	ਸ਼	ਸ਼	ਸ਼	ਸ਼
ਕ	ਕ	ਕ	ਕ	ਕ
ਭ	ਭ	ਭ	ਭ	ਭ
ਤ	ਤ	ਤ	ਤ	ਤ

ਜ	ਜ	ਜ	ਜ	ਜ
ਜ	ਜ	ਜ	ਜ	ਜ
ਦ	ਦ	ਦ	ਦ	ਦ
ਦ	ਦ	ਦ	ਦ	ਦ
ਪ	ਪ	ਪ	ਪ	ਪ
ਖ	ਖ	ਖ	ਖ	ਖ
ਯ	ਯ	ਯ	ਯ	ਯ
ਘ	ਘ	ਘ	ਘ	ਘ

ज	र	र	ज	ज	ज
ट	र	र	स	स	स
ब	र	र	ब	ब	ब
श	र	र	श	श	श
प	र	र	प	प	प
भ	र	र	भ	भ	भ
स	र	र	स	स	स
व	र	र	व	व	व
ह	र	र	ह	ह	ह
उ	र	र	उ	उ	उ

ਮੁਕਤਾ

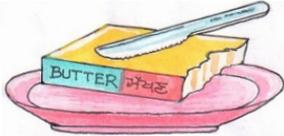
ਹਲ	ਫਲ	ਭਰ	ਜਲ
ਸੜਕ	ਕਣਕ	ਕਲਮ	ਬਲਬ
ਸਰਕਸ	ਕਸਰਤ	ਅਦਰਕ	ਪਰਬਤ

ਪਵਨ ਜਲ ਭਰ
 ਅਮਰ ਸ਼ਰਬਤ ਫੜ।
 ਕਮਲ ਘਰ ਵੜ।
 ਹਰਮਨ ਮਟਰ ਧਰ।
 ਅਰਜਨ ਕਸਰਤ ਕਰ।
 ਸ਼ਰਨ ਕਲਮ ਪਕੜ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਤਰ, ਡਰ, ਕਰ, ਰਸ, ਘੜ, ਸਨ, ਸਫਰ, ਰਬੜ, ਗਰਮ, ਬਰਫ, ਫਸਲ, ਬਟਨ, ਸ਼ਬਦ, ਬਣਤਰ, ਦਫਤਰ, ਹਲਚਲ, ਗਰਦਨ।

ਅਧਕ (ੲ)

	
ਜੱਗ	ਹੱਥ
	
ਮੱਝ	ਸੱਪ
	
ਮੱਖਣ	ਢੱਕਣ

ਅੱਖ

ਨੱਕ

ਹੱਥ

ਮੱਖਣ

ਟੱਕਰ

ਛੱਪੜ

ਸੱਕਰ

ਲੱਕੜ

ਪੱਥਰ

ਸੱਜਣ ਜੱਗ ਰੱਖ

ਚਰਨ ਟੱਬ ਭਰ

ਬੱਦਲ ਵੱਲ ਤੱਕ ।

ਗੱਜਣ ਗੱਲ ਦੱਸ ।

ਰੱਜ-ਰੱਜ ਹੱਸ ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ

ਜਗ

ਜੱਗ

ਵਗ

ਵੱਗ

ਦਸ

ਦੱਸ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਹੱਸ, ਨੱਸ, ਕੱਢ, ਛੱਡ, ਸੱਟ, ਵੱਧ, ਸੱਚ, ਗੱਲ ।

ਕੰਨਾ (ਟ)

 ਕਾਰ	 ਘੜਾ
 ਗਲਾਸ	 ਅਨਾਰ
 ਅਖਬਾਰ	 ਟਮਾਟਰ

ਨਾਨਾ

ਚਾਚਾ

ਮਾਮਾ

ਦਾਦਾ

ਗਮਲਾ

ਝਰਨਾ

ਚਮਚਾ

ਬਸਤਾ

ਸਰਦਾਰ

ਕਰਤਾਰ

ਟਮਾਟਰ

ਡਾਕਟਰ

ਰਾਤ ਰਾਤ ਰਾਤ ।

ਤਾਰਾ ਤਾਰਾ ਕਰਦਾ,

ਝਾਤ ਝਾਤ ਝਾਤ

ਦਾਤਣ ਕਰ। ਵਾਲ਼ ਵਾਹ।

ਸੱਕਰ ਨਾਲ਼ ਚਾਵਲ ਖਾ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ

ਕਰ

ਕਾਰ

ਤਰ

ਤਾਰ

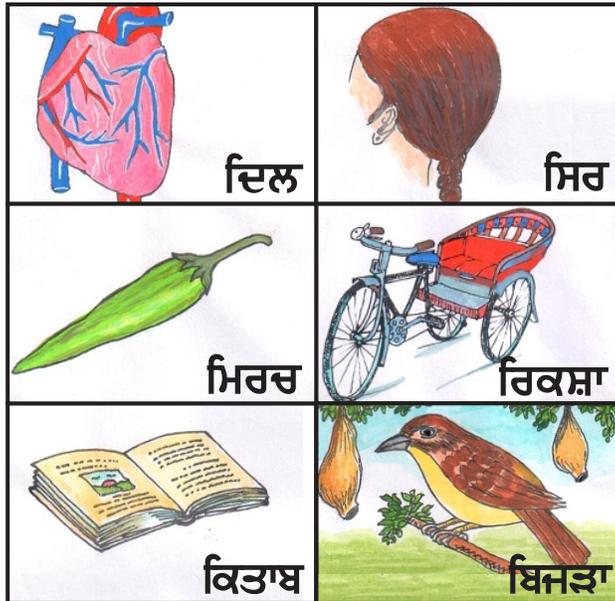
ਭਰ

ਭਾਰ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਹਵਾ, ਰਾਤ, ਬਾਤ, ਸਾਗ, ਪਾਸਾ, ਪੱਖਾ, ਅਚਾਰ, ਪਾਲਕ, ਪਾਰਕ, ਨਲਕਾ, ਕਾਗਜ਼, ਪਹਾੜ, ਅਵਾਜ਼, ਅਰਦਾਸ।

ਸਿਹਾਰੀ (f)

ਗਿਣ	ਦਿਨ	ਲਿਖ
ਗਿੱਦੜ	ਕਿੱਕਰ	ਨਿੱਕਰ
ਬਿਸਤਰਾ	ਇਸ਼ਨਾਨ	ਕਿਰਪਾਨ

ਕਿਰਨ ਕਿਤਾਬ ਪਕੜ
 ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਕਰ।
 ਅਧਿਆਪਕ ਪਾਸ ਜਾ।
 ਗਿਆਨ ਸਿੱਖ
 ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਲਿਖ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਜੱਤ	ਜਿੱਤ
ਭੱਜ	ਭਿੱਜ
ਪੱਤਾ	ਪਿੱਤਾ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਕਿੱਲ, ਹਿੱਲ, ਖਿੱਲ, ਮਿਣ, ਮਿੱਤਰ, ਪਿੱਪਲ, ਨਹਿਰ, ਪਿਆਸ, ਸ਼ਹਿਦ, ਸ਼ਹਿਰ, ਪਿਆਰ, ਵਿਆਹ, ਚਿਮਟਾ, ਚਿੱਤਰ ।

ਬਿਹਾਰੀ (1)

ਕੀੜੀ	ਜੀਭ	ਵੀਰ
ਲੀਚੀ	ਪਪੀਤਾ	ਪਤੀਸ਼ਾ
ਹਲਵਾਈ	ਮਠਿਆਈ	ਅਲਮਾਰੀ

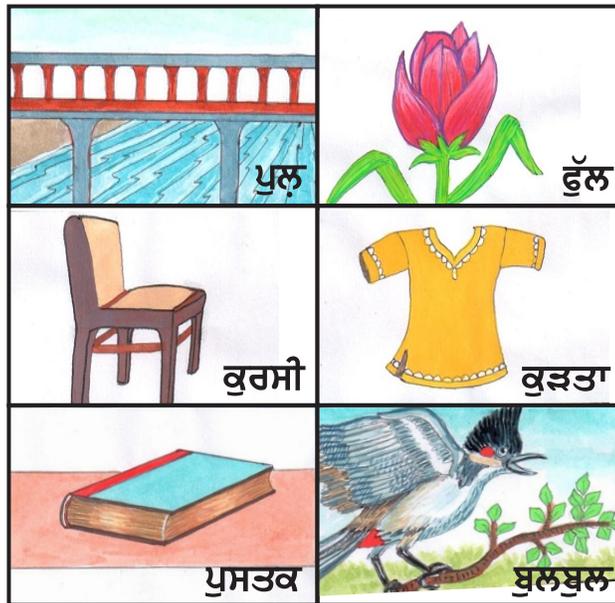
ਮੀਨਲ ਦੀ ਮਾਸੀ ਆਈ ।
 ਰਸ-ਮਲਾਈ, ਬਰਫੀ ਲਿਆਈ ।
 ਚਾਚੀ ਬਣਾਇਆ ਮਟਰ -ਪਨੀਰ
 ਦਾਦੀ ਬਣਾਈ ਮਿੱਠੀ ਖੀਰ ।
 ਬਦਾਮ, ਨਾਰੀਅਲ, ਚੀਨੀ ਪਾਈ ।
 ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਾ ਵਰਤਾਈ ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਬਰਫ	ਬਰਫੀ
ਤਾਰ	ਤੀਰ
ਪਿਤਾ	ਪੀਤਾ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਫੱਟੀ, ਗੱਡੀ, ਕਾਲੀ, ਹਰੀ, ਖੀਰ, ਚਿੱਟੀ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਕੀੜਾ, ਕਮੀਜ਼, ਟਾਹਲੀ, ਕਿਆਰੀ, ਆਦਮੀ, ਦਵਾਈ, ਥਰਮਾਮੀਟਰ ।

ਅੱਕੜ (_)

ਸੱਪ	ਦੁੱਧ	ਗੁੜ
ਫੁੱਲ	ਗੁਲਾਬ	ਰੁਮਾਲ
ਬੁਝਾਰਤ	ਜੁਲਾਈ	ਮੁਸਾਫਰ

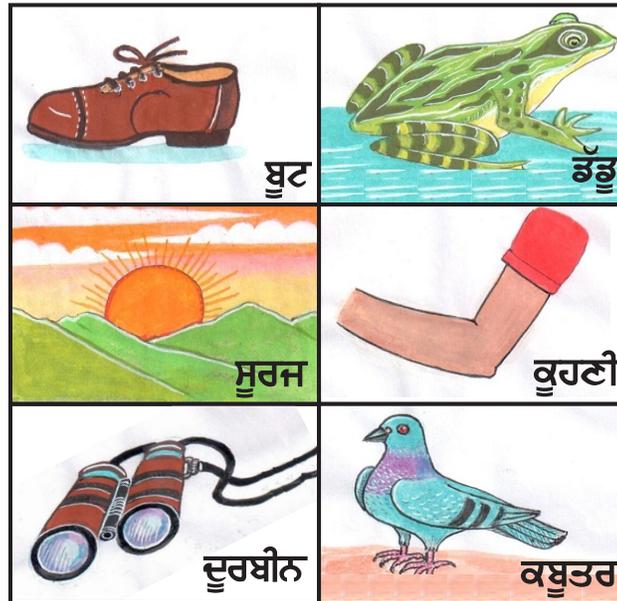
ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਤਾਈ ਆਈ ।
 ਗੁੱਡੀ ਇੱਕ ਲਿਆਈ ।
 ਗੁੱਡੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰੀ ।
 ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਉਹ ਨਿਆਰੀ ।
 ਗੁਲਾਬੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉਸ ਦੀ ।
 ਫੁਲਕਾਰੀ ਸੀ ਲਾਲ ਉਸ ਦੀ ।
 ਤੁਰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਚਾਬੀ ਨਾਲ ।
 ਬੜੀ ਫੁਰਤੀਲੀ ਉਸ ਦੀ ਚਾਲ ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਗੱਡੀ	ਗੁੱਡੀ
ਪੱਤਰ	ਪੁੱਤਰ
ਪਤਲੀ	ਪੁਤਲੀ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਰੁੱਤ, ਰੁੱਖ, ਜੁੱਤੀ, ਮੁੱਠੀ, ਘੁੱਗੀ, ਬੁੱਤ, ਗੁੱਤ, ਗੁੱਡੀ, ਸੁਫਨਾ, ਪੁੱਤਰੀ, ਸੁਰਾਹੀ, ਦੁੱਪਟਾ, ਕੁੱਕੜ, ਫੁੱਫੜ, ਦੁਕਾਨ, ਕੁੜਮਾਈ, ਕੁਹਾੜੀ, ਲੁਹਾਰ ।

ਦੁਲੈਂਕੜ (=)

ਖੂਹ	ਲੱਡੂ	ਬੂਹਾ
ਸਕੂਲ	ਖੂਨ	ਡਮਰੂ
ਅਮਰੂਦ	ਖਜੂਰ	ਖਰਬੂਜਾ

ਗੁਰਨੂਰ ਦਾ ਡੱਬਾ,
ਭਰਿਆ ਨਾਲ ਚੂਰੀ ।
ਭਰਪੂਰ ਅੱਜ ਲਿਆਇਆ,
ਇਕ ਲੱਡੂ, ਆਲੂ-ਪੂਰੀ ।
ਚੀਕੂ, ਅਮਰੂਦ ਲਿਆਈ ਰਾਣੀ ।
ਰਲ-ਮਿਲ ਖਾਵਣ ਸਭ ਹਾਣੀ ।

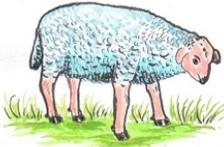
ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਘਰ	ਘੂਰ
ਭਰੀ	ਭੂਰੀ
ਸੁਰਮਾ	ਸੂਰਮਾ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਬੂਟਾ, ਤੂੜੀ, ਉੱਲੂ, ਲੂਣ, ਸੂਈ, ਜੂੜਾ, ਝੂਠ, ਅੱਥਰੂ, ਜਲੂਸ, ਮੂਰਤ, ਚੂਰਨ, ਸੂਲ, ਪੂਰਨ, ਕੂਹਣੀ ।

ਪਾਠ 12

ਲਾਂ( )

 ਸੇਬ	 ਭੇਡ
 ਵੇਲਣਾ	 ਪਲੇਟ
 ਕੇਤਲੀ	 ਥਾਣੇਦਾਰ

ਬੇਰ

ਸੇਬ

ਕੇਲਾ

ਸਲੇਟ

ਸਵੇਰ

ਪਲੇਟ

ਹਨੇਰਾ

ਕਮਰੇ

ਪਤਾਸੇ

ਵੇਸਕ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਮੇਲਾ ।
ਉੱਥੇ ਜਾ ਉਸ ਖਾਧਾ ਕੇਲਾ ।
ਵੇਸਣ ਦੀ ਬਰਫੀ ਸੀ ਉੱਥੇ ।
ਰਸਗੁੱਲੇ ਸਨ ਨਾਲੇ ਪੇੜਾ ।
ਜਲੇਬੀ ਸੀ ਨਾਲੇ ਮਿਲਕ-ਕੇਕ ।
ਜੀਅ ਲਲਚਾਵੇ ਵੇਖ-ਵੇਖ ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਦਸ	ਦੇਸ
ਅੱਗ	ਅੱਗੇ
ਦਰ	ਦੇਰ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਰੇਤ, ਖੇਡ, ਖੇਤ, ਖੇਸ, ਖੇਤੀ, ਛੇਤੀ, ਬੇਰੀ, ਬੇੜੀ, ਬੱਚੇ, ਕੱਚੇ, ਰੇਸ਼ਮ, ਤਸਮੇ, ਬਨੇਰੇ, ਬਟੇਰਾ, ਵੇਲਣਾ, ਸਹੇਲੀ, ਹਨੇਰੀ ।

ਦੁਲਾਵਾਂ ( )

ਭੈਣ

ਸੈਰ

ਪੈਸਾ

ਬੈਟਰੀ

ਬਨੈਣ

ਕੈਮਰਾ

ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ

ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ

ਐਤਵਾਰ

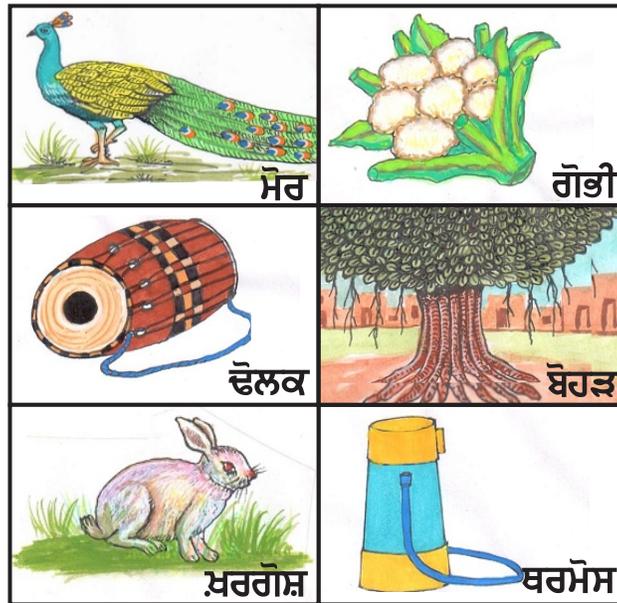
ਸ਼ੈਲੀ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਹੈ ਨਿੱਕੀ,
ਚੁਸਤ ਚਲਾਕ ਬੜੀ ਹੀ ਤਿੱਖੀ।
ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰ,
ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਕਰਦੀ ਸੈਰ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਰੇਤਾ	ਰੈਤਾ
ਸੇਰ	ਸੈਰ
ਕਮਰਾ	ਕੈਮਰਾ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਪੈਨ, ਸੈੱਲ, ਰੈਫ਼ਰੀ, ਪੈਦਲ, ਫੈਸਲਾ, ਜਵੈਣ, ਬੈਠਕ, ਕੈਮਰਾ।

ਹੋੜਾ (ੱ)

ਦੋ	ਧੋ	ਰੋਟੀ
ਸੋਟੀ	ਖੋਤਾ	ਛੋਟੋ
ਟੋਕਰੀ	ਬੋਹੜ	ਸਟੋਵ

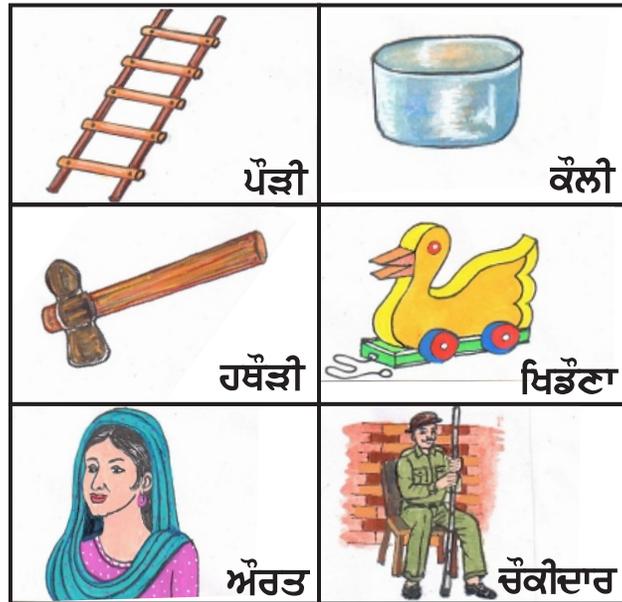
ਲੋਹੜੀ ਬਈ ਲੋਹੜੀ,
ਦਿਓ ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ।
ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਮੋਰ,
ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਤੋਰ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਤਰ	ਤੋਰ
ਗਲ	ਗੋਲ
ਮਟਰ	ਮੋਟਰ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਡੋਰ, ਛੋਟਾ, ਖਾਓ, ਸੋਨਾ, ਲੋਹਾ, ਸੋਹਣਾ, ਢੋਲਕੀ, ਧੋਬਣ, ਸੋਮਵਾਰ, ਬੋਹਰ, ਸਰੋਵਰ।

ਕਨੌੜਾ (੨)

ਕੌਣ

ਕੌੜਾ

ਚੌੜਾ

ਰੌਣਕ

ਪਕੌੜਾ

ਤੌਲੀਆ

ਚੌਕੀਦਾਰ

ਮਖੌਲੀਆ

ਹੌਲਦਾਰ

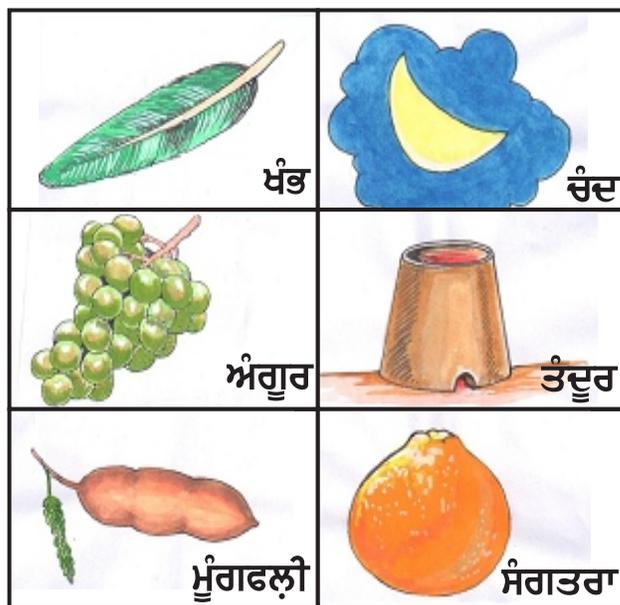
ਫੌਜੀ ਮਾਮਾ ਆਇਆ,
ਖਿਡੌਣੇ ਬਹੁਤ ਲਿਆਇਆ।
ਪਕੌੜੇ ਤਲੇ ਗੌਰੀ,
ਚਮਕੌਰ ਲਿਆਇਆ ਕਚੌਰੀ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਕਣ	ਕੌਣ
ਕੜਾ	ਕੌੜਾ
ਕਲੀ	ਕੌਲੀ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਸੌ, ਚੌਲ, ਚੌਵੀ, ਧੌਣ, ਔਖਾ, ਸੌਖਾ, ਮੌਸਮ, ਚੌਰਸ, ਮੌਜ, ਕਚੌਰੀ।

ਟਿੱਪੀ (ੰ)

ਰੂੰ	ਪੰਪ	ਚੰਦ
ਗੰਨਾ	ਘੰਟੀ	ਝੰਡਾ
ਲੰਗੂਰ	ਕੰਬਲ	ਤੰਦੂਰ

ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਆਈ,
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮਹਿਕ ਖਿੰਡਾਈ।
ਬਸੰਤੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ
ਬੰਟੀ-ਸ਼ੰਟੀ ਮੇਲੇ ਜਾਵਣਗੇ।
ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਮਿਲ ਕੇ,
ਪਤੰਗ ਵੀ ਉਡਾਵਣਗੇ।

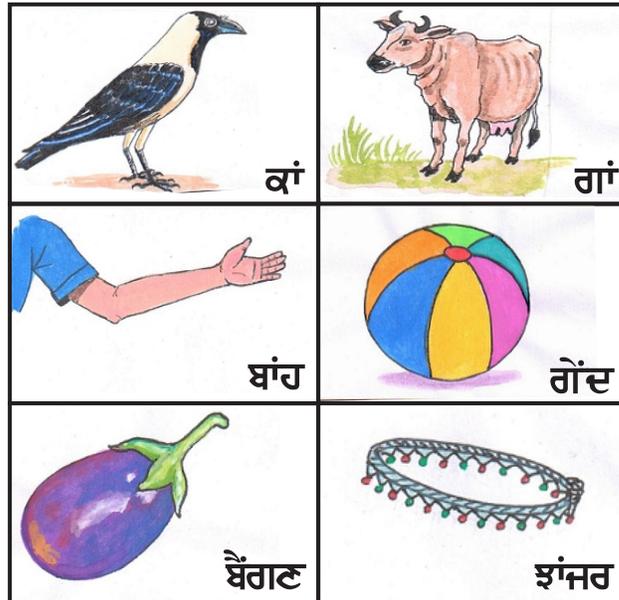
ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਵਗ	ਵੰਗ
ਘਟੀ	ਘੰਟੀ
ਮਿਟ	ਮਿੰਟ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਠੰਢਾ, ਕੰਡਾ, ਦੰਦ, ਬੰਦ, ਪੁੰਦ, ਪੰਜ, ਪੰਛੀ, ਪਿੰਡ, ਪੰਡ, ਲੰਘ, ਖੰਘ, ਇੰਜਣ, ਪੰਜਾਬ, ਜੁਗਨੂੰ, ਮੁੰਦਰੀ, ਸਮੁੰਦਰ, ਮੂੰਗਫਲੀ ਚੁਕੰਦਰ।

ਪਾਠ 17

ਬਿੰਦੀ (ਿੰ)

ਮਾਂ	ਛਾਂ	ਗਾਂ
ਬਾਂਹ	ਪੀਂਘ	ਡਾਂਗ
ਬੈਂਗਣ	ਝੌਂਪੜੀ	ਜੁਰਾਬਾਂ

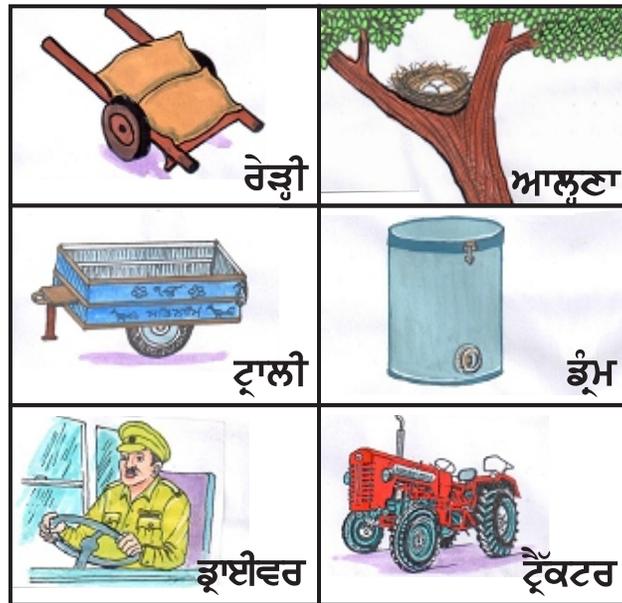
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗਣ ਤੀਆਂ,
ਜਾਂਦੀਆਂ ਉੱਥੇ ਨੂੰਹਾਂ-ਧੀਆਂ।
ਰਲ-ਮਿਲ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ,
ਨਾਲੇ ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ।
ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ,
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ।

ਅੰਤਰ ਸਮਝੋ	
ਗਾ	ਗਾਂ
ਸਾਗ	ਸਾਂਗ
ਕਾਟਾ	ਕਾਂਟਾ

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਨੀਂਦ, ਦਹੀਂ, ਕਾਪੀਆਂ, ਪਰਛਾਂਵਾਂ, ਧੂੰਆਂ, ਪਾਂਡਾ ਆਦਿ।

ਪੈਰ ਹਾਹਾ (ੂ) ਅਤੇ ਪੈਰ ਰਾਰਾ (ੂ)

ਬੱਲ

ਮੂੜਾ

ਸਰੋਂ

ਟਾਲੀ

ਕ੍ਰਿਕਟ

ਡਾਈਵਰ

ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।
ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।
ਸਾਡਾ ਸਕੂਲ ਸਵੇਰੇ ਅੱਠ ਵਜੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।
ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਹੈ।
ਬੱਚੇ ਉੱਥੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ

ਕੜੀ, ਕੱਲ੍ਹ, ਗੁੰਨ੍ਹਣਾ, ਡੋਲ੍ਹਣਾ, ਬੰਨ੍ਹਣਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ।

ਮੁਹਾਰਨੀ

ਅ ਆ ਇ ਈ ਉ ਊ ਏ ਐ ਓ ਔ ਅੰ ਆਂ
ਸ ਸਾ ਸਿ ਸੀ ਸੁ ਸੂ ਸੇ ਸੈ ਸੋ ਸੰ ਸਾਂ
ਹ ਹਾ ਹਿ ਹੀ ਹੁ ਹੂ ਹੇ ਹੈ ਹੋ ਹੰ ਹਾਂ
ਕ ਕਾ ਕਿ ਕੀ ਕੁ ਕੂ ਕੇ ਕੈ ਕੋ ਕੰ ਕਾਂ
ਖ ਖਾ ਖਿ ਖੀ ਖੁ ਖੂ ਖੇ ਖੈ ਖੋ ਖੰ ਖਾਂ
ਗ ਗਾ ਗਿ ਗੀ ਗੁ ਗੂ ਗੇ ਗੈ ਗੋ ਗੰ ਗਾਂ
ਘ ਘਾ ਘਿ ਘੀ ਘੁ ਘੂ ਘੇ ਘੈ ਘੋ ਘੰ ਘਾਂ
ਚ ਚਾ ਚਿ ਚੀ ਚੁ ਚੂ ਚੇ ਚੈ ਚੋ ਚੰ ਚਾਂ
ਛ ਛਾ ਛਿ ਛੀ ਛੁ ਛੂ ਛੇ ਛੈ ਛੋ ਛੰ ਛਾਂ
ਜ ਜਾ ਜਿ ਜੀ ਜੁ ਜੂ ਜੇ ਜੈ ਜੋ ਜੰ ਜਾਂ
ਝ ਝਾ ਝਿ ਝੀ ਝੁ ਝੂ ਝੇ ਝੈ ਝੋ ਝੰ ਝਾਂ
ਟ ਟਾ ਟਿ ਟੀ ਟੁ ਟੂ ਟੇ ਟੈ ਟੋ ਟੰ ਟਾਂ
ਠ ਠਾ ਠਿ ਠੀ ਠੁ ਠੂ ਠੇ ਠੈ ਠੋ ਠੰ ਠਾਂ
ਡ ਡਾ ਡਿ ਡੀ ਡੁ ਡੂ ਡੇ ਡੈ ਡੋ ਡੰ ਡਾਂ

ਢ	ਢਾ	ਢਿ	ਢੀ	ਢੁ	ਢੂ	ਢੇ	ਢੈ	ਢੌ	ਢੰ	ਢਾਂ
ਤ	ਤਾ	ਤਿ	ਤੀ	ਤੁ	ਤੂ	ਤੇ	ਤੈ	ਤੌ	ਤੰ	ਤਾਂ
ਥ	ਥਾ	ਥਿ	ਥੀ	ਥੁ	ਥੂ	ਥੇ	ਥੈ	ਥੌ	ਥੰ	ਥਾਂ
ਦ	ਦਾ	ਦਿ	ਦੀ	ਦੁ	ਦੂ	ਦੇ	ਦੈ	ਦੌ	ਦੰ	ਦਾਂ
ਧ	ਧਾ	ਧਿ	ਧੀ	ਧੁ	ਧੂ	ਧੇ	ਧੈ	ਧੌ	ਧੰ	ਧਾਂ
ਨ	ਨਾ	ਨਿ	ਨੀ	ਨੁ	ਨੂ	ਨੇ	ਨੈ	ਨੌ	ਨੰ	ਨਾਂ
ਪ	ਪਾ	ਪਿ	ਪੀ	ਪੁ	ਪੂ	ਪੇ	ਪੈ	ਪੌ	ਪੰ	ਪਾਂ
ਫ	ਫਾ	ਫਿ	ਫੀ	ਫੁ	ਫੂ	ਫੇ	ਫੈ	ਫੌ	ਫੰ	ਫਾਂ
ਬ	ਬਾ	ਬਿ	ਬੀ	ਬੁ	ਬੂ	ਬੇ	ਬੈ	ਬੌ	ਬੰ	ਬਾਂ
ਭ	ਭਾ	ਭਿ	ਭੀ	ਭੁ	ਭੂ	ਭੇ	ਭੈ	ਭੌ	ਭੰ	ਭਾਂ
ਮ	ਮਾ	ਮਿ	ਮੀ	ਮੁ	ਮੂ	ਮੇ	ਮੈ	ਮੌ	ਮੰ	ਮਾਂ
ਯ	ਯਾ	ਯਿ	ਯੀ	ਯੁ	ਯੂ	ਯੇ	ਯੈ	ਯੌ	ਯੰ	ਯਾਂ
ਰ	ਰਾ	ਰਿ	ਰੀ	ਰੁ	ਰੂ	ਰੇ	ਰੈ	ਰੌ	ਰੰ	ਰਾਂ
ਲ	ਲਾ	ਲਿ	ਲੀ	ਲੁ	ਲੂ	ਲੇ	ਲੈ	ਲੌ	ਲੰ	ਲਾਂ
ਵ	ਵਾ	ਵਿ	ਵੀ	ਵੁ	ਵੂ	ਵੇ	ਵੈ	ਵੌ	ਵੰ	ਵਾਂ

ਪਾਠ 20

ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਲਗਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਲਗਾਂ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਅੱਖਰ

ਕ	:	क	द	:	द
ख	:	ख	ध	:	ध
ग	:	ग	न	:	न
घ	:	घ	प	:	प
ङ	:	ङ	फ	:	फ
च	:	च	ब	:	ब
छ	:	छ	भ	:	भ
ज	:	ज	म	:	म
झ	:	झ	य	:	य
ञ	:	ञ	र	:	र
ट	:	ट	ल	:	ल
ठ	:	ठ	व	:	व
ड	:	ड	श	:	श
ढ	:	ढ	ष	:	
ण	:	ण	स	:	स
त	:	त	ह	:	ह
थ	:	थ			

ਨੋਟ:- ਇਸ ਪਾਠ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਲਿਪੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਗ-ਪਗ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਜਾਂ ਇੱਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਤੇ ਗੁਲਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪਾਠ 21

ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰ-ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

अ
आ
इ
ई
उ
ऊ
ए
ऐ
ओ
औ

ਅ
ਆ
ਇ
ਈ
ਉ
ਊ
ਏ
ਐ
ਓ
ਔ

‘ਕ’ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ

ਕ
ਕਾ
ਕਿ
ਕੀ
ਕੁ
ਕ੍ਰ
ਕੇ
ਕੈ
ਕੋ
ਕੌ
ਕਾਂ
ਕਾਂ

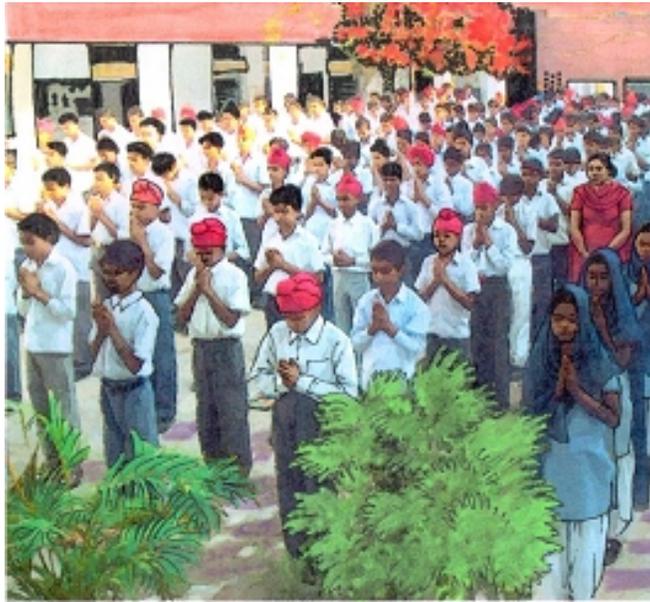
ਕ
ਕਾ
ਕਿ
ਕੀ
ਕੁ
ਕ੍ਰ
ਕੇ
ਕੈ
ਕੋ
ਕੌ
ਕਾਂ
ਕਾਂ

ਨੋਟ: ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਹੋਰ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਲਾ ਕੇ ਵੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਪਾਠ 1

ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ

ਸਭਾ ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ,
ਸਭਾ ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ,
ਚੰਗੇ ਬੱਚੇ ਬਣਨ ਲਈ,
ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਦੀ।

ਕਤਾਰਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਪਹਿਲਾਂ,
ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜੀਦਾ।
ਦੇਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ
ਗੀਤ ਫਿਰ ਪੜੀਦਾ।
ਭਾਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਜੈ !
ਬੋਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੇਰਦੀ
ਸਭਾ ਇਹ .....

ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਤੇ,
ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ।
ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ, ਉੱਚਿਆ,
ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ।
ਕਹਿੰਦੇ ਕੱਢੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ,
ਗੱਲ ਤੇਰ-ਮੇਰ ਦੀ।
ਸਭਾ ਇਹ .....

ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕਠ ਜਿਉਂ,
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ।
ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਭੇਜੇ ਘਰੋਂ,
ਕਰ ਕੇ ਤਿਆਰੀਆਂ।
ਚਾਨਣਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੈ,
ਵਿੱਦਿਆ ਖਿਲੋਰਦੀ।

ਸਭਾ ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ,
ਸਭਾ ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ।

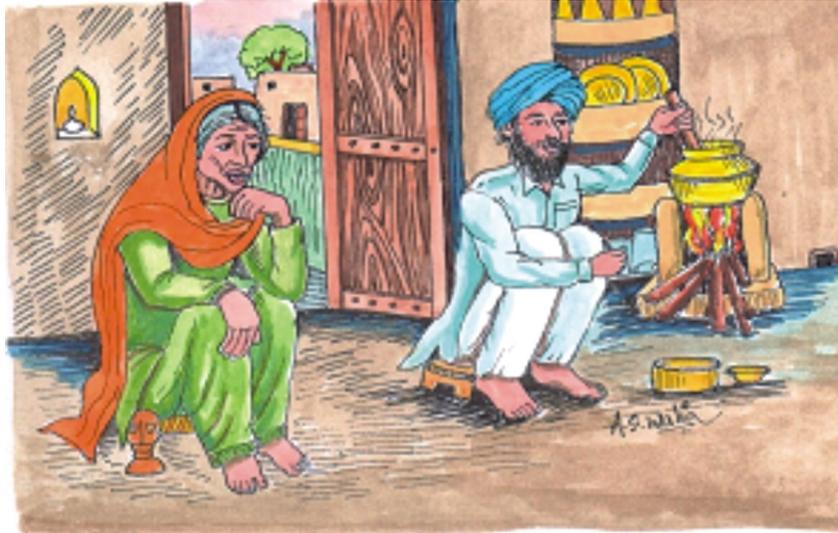
ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰੋ।
2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:-

ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਤੇ,
ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ।
ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ, ਉੱਚਿਆਂ,
ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ।

*****

ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ

ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਪੈਦਲ ਹੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੋਟਰ-ਗੱਡੀਆਂ ਅਜੇ ਬਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਲੋਕ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਦੂਰੋਂ-ਪਾਰੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਭੁੱਖ ਵੀ ਡਾਢੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਜਾ ਖੜਕਾਇਆ।

“ਵੇ ਭਾਈ! ਏਸ ਵੇਲੇ ਕੌਣ? ਬੂਹੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ।

“ਮੈਂ ਜੀ, ਇੱਕ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਹਾਂ ਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟਣੀ ਹੈ।”

ਘਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਮਾਈ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ:

“ਭਾਈ, ਇਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਘਰ ਸਮਝ ਤੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆ”

ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਜੋ ਅਜੇ ਸੂਤ ਹੋ ਕੇ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੀ ਸੀ ਬੋਲਿਆ:

“ਮਾਈ, ਕੁਛ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ? ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਜਾਨ ਨਿਕਲਨ ਲੱਗੀ ਆ। ਭੁੱਖੇ

ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ।

“ਖਾਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਾਈ, ਏਸ ਵੇਲੇ ਘਰ 'ਚ ਕੁਛ ਨਹੀਂ। ਆਟਾ-ਕੋਟਾ ਵੀ ਮੁੱਕਿਆ ਪਿਆ। ਕੁਛ ਚਾੜ੍ਹਿਆ-ਪਕਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਜ ਭੁੱਖੀ-ਭਾਣੀ ਸੌਣ ਲੱਗੀ ਸੀ।” ਮਾਈ ਨੇ ਕੰਜੂਸੀ ਦਿਖਾਈ।

ਮੁਸਾਫਰ ਵੀ ਮਾਈ ਦੀ ਕੰਜੂਸੀ ਨੂੰ ਤਾੜ ਗਿਆ।

“ਅੱਛਾ, ਜੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ,” ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਆਖਿਆ।

ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਪਏ ਘੋਟਣੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ,

“ਮਾਈ ! ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ ਹੀ ਧਰ ਲੈਂਦੇ ਆਂ।”

“ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ! ਵੇ, ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਝੱਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?”

“ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸਦਾਂ। ਤੂੰ ਬੱਸ, ਮੈਨੂੰ ਪਤੀਲਾ ਤਾਂ ਦੇ।”

ਮਾਈ ਪਤੀਲਾ ਲੈ ਆਈ। ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਬਾਲੀ,

ਪਤੀਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾਈ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਸਭ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਕੁਝ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਕੜਛੀ 'ਚ ਲਿਆ ਤੇ ਉਗਲ ਲਾ ਕੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਇਆ।

“ਬੱਸ, ਖੀਰ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਜੇ ਭੋਰਾ ਕੁ ਖੰਡ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ.....” “ਖੰਡ ! ਖੰਡ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਲੈ ਕੇ ਆਈ” ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਪਾਣੀ ਰਿੱਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਈ ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਘੋਟਣੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਖੰਡ ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਸੁੱਟੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੜਛੀ ਨਾਲ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਫੇਰ ਕੁਝ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਕੜਛੀ 'ਚ ਲਿਆ ਤੇ ਉਗਲ ਡੁਬੋ ਕੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਲਾਈ।

“ਹੁਣ, ਜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੁੱਧ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਕਮਾਲ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।”

ਮਾਈ ਅੰਦਰੋਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਡੋਲੂ ਭਰ ਲਿਆਈ ਤੇ ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

“ਜੇ ਕਿਤੇ ਦੋ ਮੁੱਠਾਂ ਚੌਲ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੇਖੋ ਕੀ ਸੁਆਦ ਬਣਦਾ ਏ।” ਮੁਸਾਫਰ ਕੜਛੀ ਮਾਰਦਾ ਬੋਲਿਆ। ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਉਹ ਘੋਟਣੇ ਨੂੰ ਵੀ ਘੁਮਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ।

ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਈ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਘੋਟਣੇ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਈ ਘੋਟਣੇ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾਈ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਅਹਿ ਲੈ, ਜਿੰਨੇ ਪਾਉਣੇ ਨੇ, ਪਾ ਲੈ।”

ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਚੌਲ੍ਹ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਟਣੇ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ਾਉਣ ਲੱਗਾ।

“ਵਾਹ! ਕਿੰਨੀ ਸੁਆਦਲੀ ਖੀਰ ਬਣੀ ਹੈ,” ਉਹ ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਘੋਟਣਾ ਫੇਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੋਲਿਆ।

“ਬੱਸ, ਜ਼ਰਾ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ ਮਿਲ਼ ਜਾਣ.....।”

ਮਾਈ ਨੇ ਟੇਢੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ਼ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਦਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗਿਰੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਪਤੀਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਹੁਣ ਮਾਈ, ਦੋ ਬਾਟੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਚਮਚੇ ਲੈ ਆ, ਖੀਰ ਤਾਂ ਬਣੀ ਸਮਝ।”

ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਘੋਟਣੇ ਸਮੇਤ ਪਤੀਲਾ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉੱਤੋਂ ਲਾਹ ਲਿਆ।

ਮਾਈ ਨੇ ਖੀਰ ਖਾਧੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਹੈਂ! ਏਨੀ ਸੁਆਦ ਖੀਰ!”

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ, ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ ਵੀ ਏਨੀ ਸੁਆਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

“ਪਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਖੀਰ 'ਚ ਖੋਪਾ ਤੇ ਸੌਗੀ ਦੇ ਚਾਰ ਦਾਣੇ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਸੁਆਦ ਹੋਰ ਵੀ ਦੂਣਾ ਹੁੰਦਾ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਈ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਖੀਰ 'ਚ ਰਲ਼ਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਫਿਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਤੇ ਮਾਈ ਦੋਵੇਂ ਘੋਟਣੇ ਦੀ ਖੀਰ ਖਾਈ ਗਏ ਤੇ ਹੱਸੀ ਗਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- (ੳ) ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਰਿਹਾ?
- (ਅ) ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਖੀਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ?
- (ੲ) ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਕੋਲੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ?
- (ਸ) ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੇ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਕੀ ਬਣਾ ਕੇ ਖੁਆਇਆ?

2. ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

- (ੳ) ਮੁਸਾਫਰ ਨੇ ਇੱਕ _____ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾਇਆ।
- (ਅ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਅੱਜ _____ ਸੌਣ ਲੱਗੀ ਸੀ।
- (ੲ) ਮੁਸਾਫਰ ਬੁੱਢੀ ਦੀ _____ ਨੂੰ ਤਾੜ ਗਿਆ।
- (ਸ) ਮਾਈ _____ ਵੱਲ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾਈ ਵੇਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।
- (ਹ) ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ _____ ਵੀ ਏਨੀ ਸੁਆਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

3. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

- (ੳ) ਪੁਰਾਣਾ
- (ਅ) ਗੱਡੀਆਂ
- (ੲ) ਮੰਜਾ
- (ਸ) ਪਤੀਲਾ
- (ਹ) ਕੌਲੀ

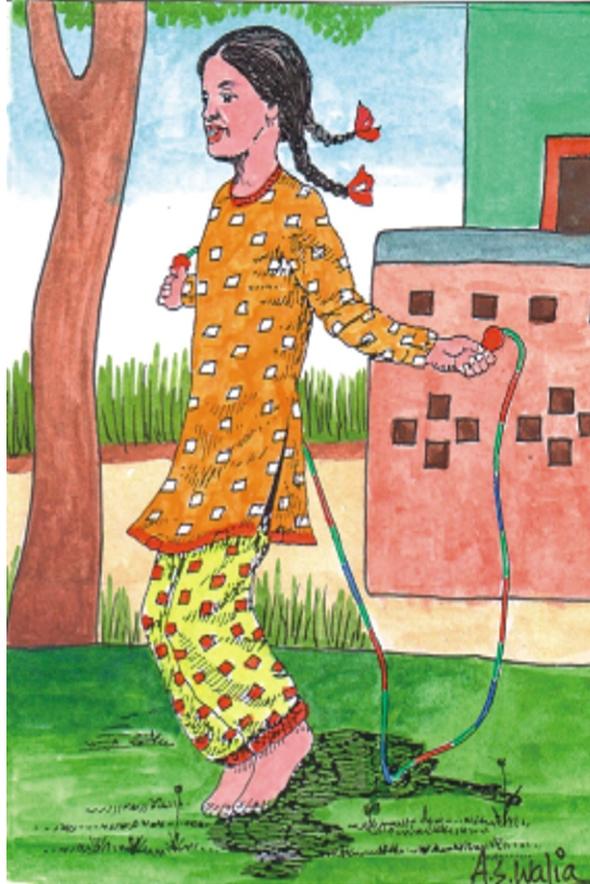
4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :-

(ੳ) ਘਰ	ਘਰ
(ਅ) ਭੁੱਖ	ਮੂਖ
(ੲ) ਸਮਝ	ਸਮਝ
(ਸ) ਖੀਰ	ਖੀਰ
(ਹ) ਆਪਣਾ	ਅਪਨਾ

5. ਖੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰੋ।

*****

ਪਾਠ 3
ਰੱਸੀ-ਟੱਪਾ

ਰੱਸੀ-ਟੱਪਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੇਡ ਵਧੇਰੇ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਹੈ।

ਪੁੱਗਣ ਨਾਲ, ਟਾਸ ਪਾ ਕੇ ਜਾਂ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਰੱਸੀ-ਟੱਪਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਮਿਥੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੇਡ ਲਈ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੱਸੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਰੀ ਸਿਰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਹੀ ਰੱਸੀ ਟੱਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਜੋਟੀਆਂ ਵੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੱਸੀ ਟੱਪਣ ਵਾਲੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਟੱਪੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਰੱਸੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਅਟਕ ਜਾਂਦੀ।

ਜਦੋਂ ਇਕੱਲੀ ਕੁੜੀ ਰੱਸੀ ਟੱਪਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰੱਸੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਇੱਕੋ ਵਾਰੀ ਲੰਘਾ ਕੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਟੱਪਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰੱਸੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਅੜਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਰੱਸੀ ਟੱਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਥੱਕ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਉਹ ਰੱਸੀ ਟੱਪਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਜੋਟੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਰੱਸੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਘੁਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਘੁੰਮਦੀ ਹੋਈ ਰੱਸੀ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਵੀ ਟੱਪ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਟੱਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਰੱਸੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਰੱਸੀ ਟੱਪਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਥੱਕ ਜਾਣ 'ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰੱਸੀ ਟੱਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰੱਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅੜ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਸੀ ਅੜਨ ਨਾਲ ਰੱਸੀ-ਟੱਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੂਜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਰੱਸੀ ਟੱਪਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕੁੜੀ ਜਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਜੋਟੀ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟੱਪੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੇਤੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਰੱਸੀ ਟੱਪਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਸਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- (ੳ) ਰੱਸੀ - ਟੱਪਾ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਵਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਮਿਥੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਰੱਸੀ - ਟੱਪਾ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਲਈ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (ੲ) ਰੱਸੀ - ਟੱਪਾ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਜੇਤੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

- (ੳ) ਰੱਸੀ - ਟੱਪਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ _____ ਖੇਡ ਹੈ।

- (ਅ) ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਸੀ - ਟੱਪਾ ਖੇਡ ਵਧੇਰੇ _____ ਹੈ।
(ਬ) ਰੱਸੀ ਟੱਪਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ _____ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

- (ੳ) ਕੁੜੀਆਂ :
(ਅ) ਉਮਰ :
(ਬ) ਦੋਹਾਂ :
(ਸ) ਅੰਦਰ : ।
(ਹ) ਖੱਬੇ :
(ਕ) ਸੱਜੇ :

4. ਕੋਈ ਪੰਜ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।

*****

ਪਾਠ 4

ਗੁਣਵਾਨ ਕਹਾਓ

ਬੱਚਿਓ ! ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਓ,
ਪੜ੍ਹ- ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਣਵਾਨ ਕਹਾਓ ।

ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਅਨਮੋਲ,
ਰੱਖੋ ਸਦਾ ਏਸ ਨੂੰ ਕੋਲੁ ।
ਜੀਵਨ ਆਪਣਾ ਸਫਲ ਬਣਾਓ,
ਬੱਚਿਓ ! ਚੰਗੇ .....

ਨਵੀਆਂ - ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖੋ,
ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਮਿਥੋ ।
ਮੰਜ਼ਲ ਦੇ ਵੱਲ ਕਦਮ ਵਧਾਓ ,
ਬੱਚਿਓ ! ਚੰਗੇ .....

ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਦਰ ਜੋ ਕਰਦੇ,
ਸੱਭੇ ਕੁਝ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ।
ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਨਾ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆਓ,
ਬੱਚਿਓ ! ਚੰਗੇ .....

‘ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ’ ਸਦਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਓ,
ਅੱਜ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕੱਲ੍ਹ ’ਤੇ ਪਾਓ ।
ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾਓ ,
ਬੱਚਿਓ ! ਚੰਗੇ .....

ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ ਤੇ
ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ।
ਜੀ ਕਹੋ ਤੇ ਜੀ ਅਖਵਾਓ,
ਬੱਚਿਓ! ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਓ,
ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਗੁਣਵਾਨ ਕਹਾਓ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- ੳ) ਕਵਿਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ- ਲਿਖ ਕੇ ਕੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ?
- ਅ) ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੲ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

- (ੳ) ਪੜ੍ਹ- ਲਿਖ ਕੇ _____ ਕਹਾਓ।
- ਅ) ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਗਹਿਣਾ _____ ।
- ੲ) ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਨਾ _____ ਗੁਆਓ।
- ਸ) ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ _____ ਕਰੋ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :-

ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ ਤੇ
ਛੋਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ।
ਜੀ ਕਹੋ ਤੇ ਜੀ ਅਖਵਾਓ,
ਬੱਚਿਓ! ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਅਪਣਾਓ।

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

*****

ਪਾਠ 5

ਕਲੰਡਰ

January							February							March							April							
Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	
			1	2	3	4						1							1			1	2	3	4	5		
5	6	7	8	9	10	11	2	3	4	5	6	7	8	2	3	4	5	6	7	8	6	7	8	9	10	11	12	
12	13	14	15	16	17	18	9	10	11	12	13	14	15	9	10	11	12	13	14	15	13	14	15	16	17	18	19	
19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20	21	22	16	17	18	19	20	21	22	20	21	22	23	24	25	26	
26	27	28	29	30	31	23	24	25	26	27	28	23	24	25	26	27	28	29	27	28	29	30						
May							June							July							August							
Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	
				1	2	3	1	2	3	4	5	6	7			1	2	3	4	5						1	2	
4	5	6	7	8	9	10	8	9	10	11	12	13	14	6	7	8	9	10	11	12	3	4	5	6	7	8	9	
11	12	13	14	15	16	17	15	16	17	18	19	20	21	13	14	15	16	17	18	19	10	11	12	13	14	15	16	
18	19	20	21	22	23	24	22	23	24	25	26	27	28	20	21	22	23	24	25	26	17	18	19	20	21	22	23	
25	26	27	28	29	30	31	29	30	27	28	29	30	31	24	25	26	27	28	29	30	31							
September							October							November							December							
Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	
				1	2	3				1	2	3	4							1			1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13	5	6	7	8	9	10	11	2	3	4	5	6	7	8	7	8	9	10	11	12	13	
14	15	16	17	18	19	20	12	13	14	15	16	17	18	9	10	11	12	13	14	15	14	15	16	17	18	19	20	
21	22	23	24	25	26	27	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20	21	22	21	22	23	24	25	26	27	
28	29	30	26	27	28	29	30	31	23	24	25	26	27	28	29	28	29	30	31									

ਇਹ ਕਲੰਡਰ ਹੈ। ਇਹ ਮਹੀਨੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਹਫ਼ਤੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਦਿਨ ਦੀ ਤਰੀਖ਼ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜਨਵਰੀ, ਫ਼ਰਵਰੀ, ਮਾਰਚ, ਅਪਰੈਲ, ਮਈ, ਜੂਨ, ਜੁਲਾਈ, ਅਗਸਤ, ਸਤੰਬਰ, ਅਕਤੂਬਰ, ਨਵੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ਹਨ। ਜਨਵਰੀ, ਮਾਰਚ, ਮਈ, ਜੁਲਾਈ, ਅਗਸਤ, ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ਇਕੱਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਪਰੈਲ, ਜੂਨ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਰਵਰੀ ਅਠਾਈ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਫ਼ਰਵਰੀ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉੱਣਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੀਪ - ਸਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸੋਮਵਾਰ, ਮੰਗਲਵਾਰ, ਬੁੱਧਵਾਰ, ਵੀਰਵਾਰ, ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ, ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਅਤੇ ਐਤਵਾਰ ਹਨ। ਕਲੰਡਰ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਨ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਦਰਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ:-

- (ੳ) ਕਲੰਡਰ ਤੋਂ ਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?
- (ਅ) ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਮਹੀਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (ੲ) ਇਕੱਤੀ ਦਿਨ ਕਿਹੜੇ - ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
- (ਸ) ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

2. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

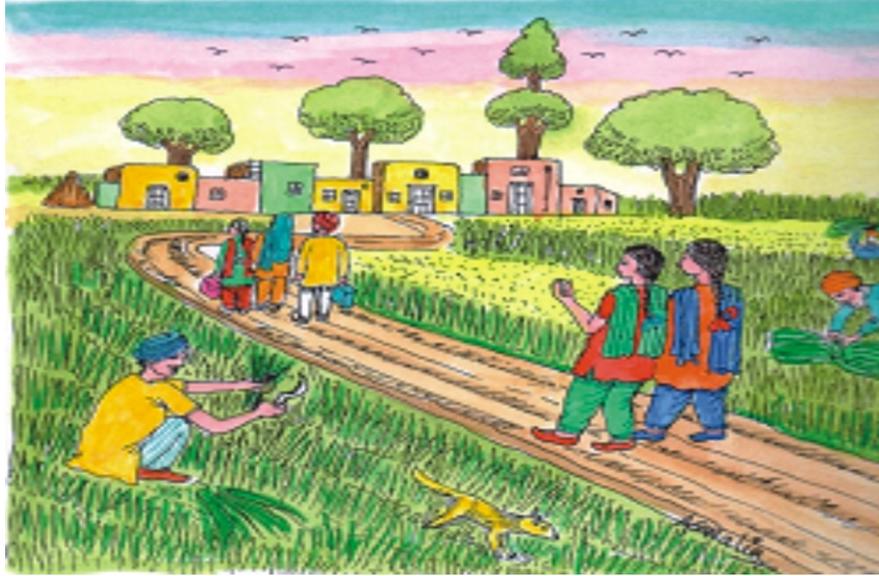
- (ੳ) ਸਾਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ _____ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ਅ) ਹਰ _____ ਸਾਲ ਫ਼ਰਵਰੀ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਉੱਣਤੀ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ੲ) ਕਲੰਡਰ ਵਿੱਚ ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ _____ ਦਰਜ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- (ਸ) ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ _____ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

3. ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਛਾਣੋ।

4. **ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ।**

*****

ਲੱਲੋ-ਬੱਲੋ ਦਾ ਨਾਨਕਾ-ਮੇਲ

ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਨੀ ਪੁਰਾਣੀ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਨਾ ਵੀ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੱਲੋ-ਬੱਲੋ ਦੋ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਗੀਤ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌ-ਸੌ ਗੀਤ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੱਚੇ ਰਾਹ ਸਨ। ਸਭ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਂਦੇ, ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ-ਕਰਦੀਆਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ 'ਚ ਸਾਰੀਆਂ ਮੇਲਣਾਂ ਗੀਤ ਗਾਉਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ? ਬੱਲੋ ਵੱਡੀ ਸੀ, ਥੋੜੀ ਸਿਆਣੀ ਵੀ ਸੀ।

ਬੱਲੋ ਨੇ ਸਕੀਮ ਸੋਚੀ। ਲੱਲੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ! ਆਪਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ-ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੀਤ ਜੋੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਰੱਖ, ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਦਿਸੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਂ, ਮੈਂ ਉਸ 'ਤੇ ਗੀਤ ਜੋੜ ਦੇਵਾਂਗੀ।”

ਲੱਲੋ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ! ਇੱਕ ਝਾੜੀ 'ਚ ਖਰਗੋਸ਼ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਬੱਲੋ ਨੇ ਗੀਤ ਜੋੜਿਆ :
ਲੁਕਿਆ-ਛੁਪਿਆ ਬੈਠੈਂ ਵੇ,

ਲੁਕਿਆ-ਛੁਪਿਆ ਬੈਠੈਂ ।

ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਅੱਗੇ ਚੂਹਾ ਖੁੱਡ ਪੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਖੁੱਡ ਵਿੱਚੋਂ
ਰੇਤਾ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੱਲ੍ਹੇ ਨੇ ਗੀਤ ਜੋੜਿਆ:

ਅੰਦਰੋਂ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ,
ਬਾਹਰ ਢੇਰੀ ਲਾਉਨੈਂ ।
ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੱਟਦੈਂ ਵੇ,
ਬਾਹਰ ਢੇਰੀ ਲਾਉਨੈਂ ।

ਉਹ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਰਸਾਣ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਪੰਡ
ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਲੱਲ੍ਹੇ ਨੇ ਵੀ ਗੀਤ ਜੋੜ ਦਿਤਾ:-

ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਨੈਂ ਵੇ,
ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਨੈਂ ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਲ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗਿੱਦੜ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਸਾਂਝਾ
ਗੀਤ ਜੋੜਿਆ:-

ਭੱਜਿਆ-ਭੱਜਿਆ ਜਾਨੈਂ ਵੇ,
ਉੱਡਿਆ-ਉੱਡਿਆ ਜਾਨੈਂ

ਏਨੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ । ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਜੋੜੇ ਗੀਤਾਂ ਕਾਰਨ ਖੁਸ਼
ਸਨ ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਲੱਲ੍ਹੇ-ਬੱਲ੍ਹੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ
ਗੀਤ ਛੋਹਿਆ :-

ਲੁਕਿਆ-ਛੁਪਿਆ ਬੈਠੈਂ ਵੇ,
ਲੁਕਿਆ-ਛੁਪਿਆ ਬੈਠੈਂ ।

ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜੇ ਲੱਛੂਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਚੋਰ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ
ਜਦੋਂ ਗੀਤ ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ :“ਲੁਕਿਆ-ਛੁਪਿਆ ਬੈਠੈਂ” ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਚੋਰ ਕੰਧ 'ਚ ਪਾੜ ਲਾਉਣ ਲੱਗਾ । ਉਹ ਕੱਚੀ ਕੰਧ 'ਚੋਂ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ
ਬਾਹਰ ਢੇਰੀ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਲੱਲ੍ਹੋ-ਬੱਲ੍ਹੋ ਨੇ ਅਗਲਾ ਗੀਤ ਛੋਹਿਆ :-

ਅੰਦਰੋਂ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ,

ਬਾਹਰ ਢੇਰੀ ਲਾਉਨੈਂ।

ਅੰਦਰੋਂ ਸੁੱਟਦੈਂ ਵੇ,

ਬਾਹਰ ਢੇਰੀ ਲਾਉਨੈਂ।

ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ। ਪਾੜ ਲਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਪਾੜ ਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਾੜ ਪੂਰਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੱਡੂਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਲੱਡੂ-ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ। ਫਿਰ ਚਾਦਰ ਵਿੱਚ ਲੱਡੂ-ਜਲੇਬੀਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗਾ। ਲੱਲ੍ਹੋ-ਬੱਲ੍ਹੋ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਗਲਾ ਗੀਤ ਛੋਹਿਆ

ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਨੈਂ ਵੇ,

ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾਨੈਂ।

ਚੋਰ ਡਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਲੱਡੂਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਪਿਆ।

ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਗੀਤ ਗਾਇਆ :

ਭੱਜਿਆ-ਭੱਜਿਆ ਜਾਨੈਂ ਵੇ,

ਉੱਡਿਆ-ਉੱਡਿਆ ਜਾਨੈਂ।

ਚੋਰ ਡਰ ਕੇ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਨ ਲੱਗਾ। ਸਵੇਰ ਹੋਈ। ਸਭ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਲੱਡੂਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ 'ਚ ਪਾੜ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਲੱਡੂ - ਜਲੇਬੀਆਂ ਬਚ ਗਏ ਹਨ।

ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਲੱਲ੍ਹੋ-ਬੱਲ੍ਹੋ ਦੀ ਸਿਆਣਪ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੇ 'ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਭੰਗ' ਪੈਣੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- (ੳ) ਲੱਲੋ ਤੇ ਬੱਲੋ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ?
- (ਅ) ਲੱਲੋ ਤੇ ਬੱਲੋ ਨੇ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੀਤ ਜੋੜੇ ?
- (ੲ) ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ?

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- (ੳ) ਇੱਕ ਝਾੜੀ 'ਚ _____ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਸੀ।
- (ਅ) ਇੱਕ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਰਸਾਣ _____ ਦੀ ਪੰਡ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- (ੲ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ _____ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।
- (ਸ) ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਲੱਲੋ-ਬੱਲੋ ਦੀ _____ 'ਤੇ ਬਹਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ।

3. ਹੇਠਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ- ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝੋ :-

- (ੳ) ਵਿਆਹ : ਵਿਗਾਹ
- (ਅ) ਖਰਗੋਸ਼ : ਖਰਗੋਸ਼
- (ੲ) ਕਿਰਸਾਣ : ਕਿਸਾਨ
- (ਸ) ਗਿੱਦੜ : ਗੀਦੜ
- (ਹ) ਲੱਭੂ : ਲਭੂ
- (ਕ) ਪਰਿਵਾਰ : ਪਰਿਵਾਰ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

- (ੳ) ਖੁੱਡ :
- (ਅ) ਪੰਡ :
- (ੲ) ਭੱਜ :
- (ਸ) ਖਾਧੀ :
- (ਹ) ਸਿਆਣੀ :

5. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਅੱਖੀਂ-ਡਿੱਠੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣ।

*****

ਪਾਠ 7

ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ

ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਬੜੀ ਹੈ,
ਕਦਰ ਏਸ ਦੀ ਪਾਓ ।
ਬਿਨਾਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਐਵੇਂ,
ਡੋਲੀ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ।

ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ-ਧੋਣ ਦੇ,
ਇਹ ਪਾਣੀ ਕੰਮ ਆਵੇ ।
ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੰਜ ਕੇ,
ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਉਪਜਾਵੇ ।

ਜੀਵ-ਜੰਤ ਤੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ,
ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਇਹ ਦੇਵੇ ।
ਇਸ ਦੇ ਸਦਕਾ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ,
ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿੱਠੇ ਮੇਵੇ ।

ਆਓ ਆਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤਾਈਂ,
ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਮਝਾਈਏ ।
ਪਾਣੀ ਬਾਝੋਂ ਜਿਊਂਣਾ ਔਖਾ,
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਬਚਾਈਏ ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ:

- (ੳ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?
- (ਅ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
- (ੲ) ਪਾਣੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ:

ਪਾਣੀ, ਕਦਰ, ਖੇਤ, ਫਸਲ, ਪੰਛੀ, ਮੁੱਲ

3. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- 1. ਪਾਣੀ ਦੀ _____ ਬੜੀ ਹੈ।
- 2. ਸਾਡੇ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੰਜ ਕੇ, _____ ਵੀ ਉਪਜਾਵੇ।
- 3. ਇਸ ਦੇ ਸਦਕਾ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ, ਖਾਣ ਨੂੰ _____।

4. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:

ਪਾਣੀ ਬਾਝੋਂ ਜਿਉਂਣਾ ਔਖਾ,
ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਬਚਾਈਏ।

*****

ਮੋਰ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ

ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਜਾ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਰਾਜਾ ਬਣਨ ਵੇਲੇ ਬਾਜ਼ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਜ਼ੰਮਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਬਾਜ਼ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੰਕਾਰੇ ਬਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਜ਼ ਤੋਂ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਬੈਠਕ ਹੋਈ। ਜੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਏ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਮੋਰ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਿਸੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਵਿਚਾਰ ਜੁੜਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮੋਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪਲੜਾ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਉੱਲੂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖੋ ਇਹ ਉੱਲੂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹੈ। ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਲੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਮਤ ਮੋਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੋਰ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਰਾਜਾ ਬਣ ਕੇ ਮੋਰ ਨੇ ਕੁਝ ਕਲਾਕਾਰ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਬਿਜੜੇ ਨੂੰ ਬੁਣਤੀ-ਕਲਾ ਲਈ, ਚੀਨੇ ਕਬੂਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉਡਾਣ ਲਈ, ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਈ ਅਤੇ ਤਿੱਤਰ ਨੂੰ ‘ਭਗਵਾਨ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ’ ਗਾਉਣ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੋਰ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਜਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਕੜਕਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕੂਕਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਮੈਂ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਪੈਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂਜੋ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਖਿੜ ਜਾਣ, ਕੋਈ ਸੱਪ-ਸਲੂਟੀ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਬੋਟਾਂ ਅਤੇ ਆਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਸੱਪ ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਹੀ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੋਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਦਾਣਾ-ਦਾਣਾ ਚੁਗ ਕੇ ਪੇਟ ਭਰਦੇ ਹੋ। ਕੋਈ ਪੰਡਾਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦੀ ਆਸ ਉਸ ਮਾਲਕ ‘ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ‘ਪੱਲੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦੈ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼।’ ਸੱਚ ਜਾਣਿਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਨੰਦਿਤ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਵਾਇਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਨਾ ਵੀ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।”

ਮੋਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵ-ਭਿੰਨੀ ਤਕਰੀਰ ਸੁਣ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਰ ਬਾਰੇ ਆਦਰ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੋਰ ਨੇ ਸਾਡੀ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਬਾਰੇ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਵੀ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਕੱਦ-ਕਾਠ ਵਾਲੇ, ਸੁੰਦਰ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਰੰਗਦਾਰ ਦਮਕੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਲੰਮੀ ਪੂਛ ਵਾਲੇ, ਨੀਲੀ-ਚਮਕੀਲੀ ਲੰਮੀ ਗਰਦਨ ਵਾਲੇ ਮੋਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਭਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਮੋਰ ਦੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਲਗੀ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਮੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੌਮੀ ਪੰਛੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- ੳ) ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਬਾਜ਼ ਤੋਂ ਰਾਜ ਕਿਉਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ?
- ਅ) ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਬਾਜ਼ ਤੋਂ ਰਾਜ ਖੋਹ ਕੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ?
- ੲ) ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ?

ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :-

ੳ) ਬਿਜੜਾ	ਭਗਵਾਨ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ
ਅ) ਚੀਨਾ ਕਬੂਤਰ	ਮਿੱਠੀ ਅਵਾਜ਼
ੲ) ਕੋਇਲ	ਉੱਚੀ ਉਡਾਣ
ੳ) ਤਿੱਤਰ	ਬੁਣਤੀ ਕਲਾ

ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- ੳ) ਕੁਝ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੇ _____ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।
- ਅ) ਮੋਰ ਨੇ ਕੁਝ _____ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ।
- ੲ) ਪੱਲੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਪੰਛੀ ਤੇ _____ ।
- ੳ) ਅਸੀਂ ਵੀ ਮੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ _____ ਪੰਛੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :-

ਰੋਸ, ਅਜ਼ਾਦੀ, ਕੋਇਲ, ਆਲ੍ਹਣਾ, ਸ਼ਾਨ।

ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਮੋਰ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰੰਗ ਭਰੋ।

*****

ਪਾਠ 9

ਪਿਆਰੇ ਪੰਛੀ

ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਸੁੱਤੇ ਉੱਠ ਕੇ,
ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਜਾਈਏ ।
ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ-ਭਰ ਪੰਛੀਆਂ ਤਾਈਂ,
ਚੋਗਾ ਅਸੀਂ ਖਿੰਡਾਈਏ ।

ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਭਾਂਡਾ,
ਧੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਭਰੀਏ ।
ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ,
ਛੱਤ ਉੱਤੇ ਜਾ ਧਰੀਏ ।

ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪੰਛੀ ਆ ਕੇ,
ਚੋਗਾ ਚੁਗ-ਚੁਗ ਜਾਵਣ ।
ਚੁੰਝਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ,
ਆਪਣੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਵਣ ।

ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਪਿਆਰੇ ਪੰਛੀ,
ਖੂਬ ਰੌਣਕਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ।
ਪੇਟ ਭਰਨ 'ਤੇ ਉੱਡ ਜਾਵਣ ਉਹ,
ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ।
ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ,
ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- ੳ) ਬੱਚੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਛੱਤ 'ਤੇ ਕੀ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?
- ਅ) ਬੱਚੇ ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਪਾਣੀ ਕਿਸ ਭਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ?
- ੲ) ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੰਛੀ ਕਿਉਂ ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ :-

ਛੱਤ, ਚੋਗਾ ਚੁੰਝ, ਪਿਆਸ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ, ਪੰਛੀ

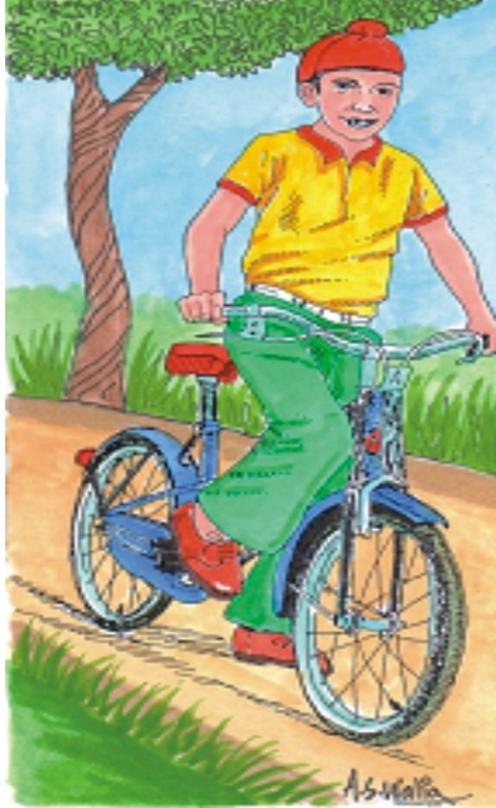
ਖ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- ੳ) ਮੁੱਠੀਆਂ ਭਰ-ਭਰ ਪੰਛੀਆਂ ਤਾਈਂ, ਚੋਗਾ _____ ਖਿੰਡਾਈਏ ।
- ਅ) ਚੁੰਝਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਪਿਆਸ _____ ।
- ੲ) ਇਸ ਕਾਰਨ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ _____ ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ।

*****

ਸਾਈਕਲ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ

ਬਬਲੂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਬਬਲੂ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਿਹਾ “ਤੂੰ ਸਾਈਕਲ ਦਾ ਦੋਸਤ ਬਣ। ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਡਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ।”

ਪਰ ਉਹ ਸਾਈਕਲ ਦਾ ਦੋਸਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇ? ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਜਦੋਂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਦੋਸਤ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਉਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਝੁਟੇ ਵੀ ਦਵੇ। ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ, ਬਜ਼ਾਰ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਘੁੰਮ, ਖੇਡ।”

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਬਬਲੂ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਕੋਮਲ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ, “ਭੈਣ! ਲੋਕ ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ? ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਸਾਈਕਲ ਹੀ

ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਡਿਗ ਪਊਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸੱਟ ਲੱਗੂ।”

ਕੋਮਲ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ, “ਤੂੰ ਇਉਂ ਕਰ, ਪਹਿਲੋਂ ਕੈਂਚੀ ਸਿੱਖ ਲੈ, ਫੇਰ ਕਾਠੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖੀਂ। ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਨਾ ਡਿਗਣ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ।”

ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕਠਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬਬਲੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ।”

“ਤੁਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਏ,” ਬਬਲੂ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਕੀਤੀ। “ਬਬਲੂ ਪਹਿਲੋਂ ਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਕ ਵੀ ਘੱਟ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਬਬਲੂ ਨੇ ਲਗਨ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣਾ !” — ਨਹੀਂ ਮਾਂ! ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਐ।” ਬਬਲੂ ਝਿਜਕਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਬਲੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੱਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ।

ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਸ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਦੁਪਹਿਰ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਸਰਕਸ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸਰਕਸ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਕਰਤਬ ਕੀਤੇ।

ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਨਾ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ, ਨਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ।

ਜਦੋਂ ਹਾਥੀ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਇਆ ਤਾਂ ਬਬਲੂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਫੇਰ ਇਕ ਤੋਤੇ ਨੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਇਆ।

“ਇਹ ਹਾਥੀ ਤੇ ਤੋਤਾ ਕਿਵੇਂ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ?” ਬਬਲੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ,” ਬਬਲੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ।

ਬਬਲੂ ਦੀ ਉਦੋਂ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਕੁੜੀ ਇੱਕ ਪਹੀਏ ਵਾਲਾ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਸਰਕਸ ਦਾ ਸ਼ੋਅ ਮੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਸ ਦੇ ਕਰਤਬਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਬਬਲੂ ਚੁੱਪ ਸੀ।

ਇੱਕ ਤੋਤਾ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਹਾਥੀ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ ਇੱਕ ਪਹੀਏ ਵਾਲਾ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਬਬਲੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੋ ਪਹੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਾਈਕਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ? ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਛੁੱਟੀ ਸੀ।

ਬਬਲੂ ਤੜਕਸਾਰ ਉੱਠਿਆ। ਉਹਨੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਸਾਈਕਲ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਾਠੀ ਨੂੰ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, “ਸਾਈਕਲ ! ਸਾਈਕਲ ! ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਦੋਸਤ !”

ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੁਆਂਢ ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

ਦੋਵੇਂ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

ਬਬਲੂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਡਿਗਿਆ ਵੀ ਪਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉੱਠ ਕੇ ਮੁੜ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ।

ਜਦੋਂ ਬਬਲੂ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਜਮਾਤੀ ਸਾਈਕਲ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਫੜ ਕੇ ਨਾਲ ਦੌੜਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਬਲੂ ਦੇ ਡਿਗਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਘਟ ਜਾਂਦਾ।

ਉਸ ਦੁਪਹਿਰ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਬਬਲੂ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਬਲੂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਉੱਤੇ ਡਿਗਣ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

(ੳ) ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਬਬਲੂ ਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ?

(ਅ) ਬਬਲੂ ਸਰਕਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ?

(ੲ) ਬਬਲੂ ਨੇ ਕਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖਿਆ ?

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

(ੳ) ਬਬਲੂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ _____ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

(ਅ) ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ _____ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਨਹੀਂ।

(ੲ) ਤੋਤੇ ਨੇ _____ ਵਿੱਚ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਇਆ।

(ਸ) ਇੱਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੁੜੀ _____ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ :-

ਸਾਈਕਲ, ਡਰ, ਹਿੰਮਤ, ਲਗਨ, ਸਰਕਸ।

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

(ੳ) ਡਿਗ :

(ਅ) ਬਜ਼ਾਰ :

(ੲ) ਗੋਲ ਚੱਕਰ :

(ਸ) ਗੱਲਾਂ :

(ਹ) ਤੁਰ ਪਏ :

5. ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਲਾਭ ਦੱਸੇ।

*****

ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ

ਮੇਰੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਨ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਉੱਠ ਕੇ ਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਅਤੇ ਸਾਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਐਨਕ ਲਾ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਦਾਦੀ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਜਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਰਸੋਈ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਖਾਣਾ ਪਰੋਸਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਦਾਦੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਰੋਣਕ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦਾਦੀ ਜੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- (ੳ) ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕੀ ਲਗਦੇ ਹਨ ?
- (ਅ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ?
- (ੲ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- (ੳ) ਉਹ ਐਨਕ ਲਾ ਕੇ _____ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।
- (ਅ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ _____ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- (ੲ) ਅਸੀਂ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ _____ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
- (ਸ) ਦਾਦੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੀ _____ ਹਨ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਓ :-

ਅਖਬਾਰ, ਪਿਆਰ, ਰਸੋਈ, ਸਕੂਲ, ਸੈਰ ।

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥੀ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:-

- (ੳ) ਜਲਦੀ :
- (ਅ) ਕੋਲ :
- (ੲ) ਗੱਲਾਂ :
- (ਸ) ਕੰਮ :
- (ਹ) ਸਿੱਖਿਆ :

ਆਪਣੇ ਦਾਦੀ ਜੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ
ਚਿਪਕਾਓ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

*****

ਪਾਠ 12

ਚੌਕ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ

ਵਿੱਚ ਚੁਰਸਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ,
ਸਭ ਨੂੰ ਕਰਨ ਇਸ਼ਾਰੇ ।
ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਹੋਏ,
ਲੰਘਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ।

ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਬੱਤੀ ਆਖੇ,
ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਓ ।
ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਖੇ ਪੀਲੀ,
ਹਰੀ ਕਹੇ ਤੁਰ ਜਾਓ ।

ਜ਼ੈਬਰਾ-ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਲਾਂਘੇ ਦਾ,
ਪੈਦਲਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ,
ਸੜਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਪਾਰ ।

ਇਹ ਦੋਸਤ ਤਿੰਨ-ਰੰਗੀਆਂ,
ਦਿਨ-ਰਾਤੀਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ।
ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਰੰਗ ਬਦਲ ਕੇ,
ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ।

*****

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- (ੳ) ਚੁਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ?
(ਅ) ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹੜਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
(ੲ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

2. ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ:-

- (ੳ) ਲਾਲ ਬੱਤੀ : ਚੱਲੋ
(ਅ) ਪੀਲੀ ਬੱਤੀ : ਰੁਕੋ
(ੲ) ਹਰੀ ਬੱਤੀ : ਦੇਖੋ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :-

- (ੳ) ਚੁਰਸਤਾ :
(ਅ) ਨੇਮ :
(ੲ) ਦੋਸਤ :
(ਸ) ਲੋਕ :

4. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :-

ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਬੱਤੀ ਆਖੇ,
ਇੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਓ ।
ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਖੇ ਪੀਲੀ,
ਹਰੀ ਕਹੇ ਤੁਰ ਜਾਓ ।

*****

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਮਾਈ

ਛਿਮਾਗੀ ਇਮਤਿਹਾਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵਿਹਲੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਖੱਟੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਲੈਣ ਬਜ਼ਾਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਪਸਾਰੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਹੱਟੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੱਟੀ ਵਾਲਾ ਉਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲੋਂ ਸੌਦਾ-ਪੱਤਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਖ਼ਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਭਾਅ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਥੱਬਾ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਲੈ ਲਿਆ।

ਉਹ ਆਦਮੀ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਤੈਅ ਕੀਮਤ ਲੈ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਹੱਟੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮੋੜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਉਸੇ ਥੱਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਲਿਫਾਫ਼ਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੀਆਂ ਖੱਟੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਗਿਣ ਕੇ ਉਸ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ।

ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਮੈਂ ਅੱਧੀਆਂ ਕੁ ਗੋਲੀਆਂ ਮੁਕਾ ਲਈਆਂ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਲਿਫਾਫਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਬੇਧਿਆਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਫਾਫੇ ਦੇ ਜੋੜ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਖਾਲੀ ਲਿਫਾਫਾ ਗੁੱਛਾ-ਮੁੱਛਾ ਕਰਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ।

ਅਚਾਨਕ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਲਿਫਾਫਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਈ ਕਾਪੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਕਾਪੀਆਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਲਿਫਾਫੇ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਮੈਂ ਚੌਂਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੀੜੀ ਲਿਆ ਕੇ ਬਰਾਮਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਲਈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਭੁੰਜੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਪੀੜੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਕਾਪੀਆਂ ਉਧੇੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮਾਂ ਉਧਰੋਂ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਬੀਰ! ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ?”

“ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਾਲ ਲਿਫਾਫੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਵਾਂ, ਮਾਂ!” ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ।

ਮਾਂ ਮੁਸਕਰਾਈ, “ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜੇਗਾ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ?”

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੇਵੀ ਬਣਾ ਦੇਨੀਂ ਆਂ।”

“ਠੀਕ ਐ, ਮਾਂ।”

ਮੈਂ ਮੁੜ ਕਾਪੀਆਂ ਉਧੇੜਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ।

ਮਾਂ ਲੇਵੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਬਾਟੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਗਈ।

ਲੇਵੀ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੀ।

“ਲੇਵੀ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਕਿਉਂ ਐ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਮਾਂ ਰੁਕ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਲੇਵੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਨੀਲਾ ਥੋਥਾ ਜੂ ਪਾਇਐ।” ਨੀਲਾ ਥੋਥਾ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਟਿੱਡੀਆਂ ਟੁੱਕਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੂਹੇ ਕੁਤਰਦੇ ਨੇ।”

ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ -ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਡੱਡੀਆਂ-ਮੁੱਛੀਆਂ ਵਾਲਾ ਖਾਲੀ ਲਿਫਾਫਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਲਿਆ। ਉਸੇ ਲਿਫਾਫੇ ਨੂੰ

ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਅਤੇ ਜੋੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਗਲਤੀਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਠੀਕ ਲਿਫਾਫ਼ਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸੌ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਬਣਾ ਲਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਸੌ ਚੰਗੇ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਚੁਣ ਕੇ ਦੱਬੀ ਬਣਾ ਲਈ।

ਮੈਂ ਦੱਬੀ ਉਸੇ ਹੱਟੀ ਉੱਤੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਜਿਥੋਂ ਮੈਂ ਖੱਟੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ।

ਹੱਟੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੋਰਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ, “ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਪਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ।”

ਮੇਰਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮੱਠਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ, ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਹਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੋਊ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਵੇਖਾਂ!

ਕੁੱਝ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਗੇੜਾ ਲਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਖਰੀਦਣੇ ਮੰਨ ਗਿਆ।

ਮੈਂ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਥੱਬਾ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਕਿੰਨੇ ਨੇ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ?” ਉਸ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਸੌ।”

ਉਹਨੇ ਕੁਝ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਪਰਖੇ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਏਨੇ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਹੋਏ। ਕਾਪੀ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੀਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।”

ਮੈਂ ਨਿੰਮੋਝੂਣਾ ਹੋਇਆ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਰਤਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੜ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਲਿਫਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਵਾਂ !”

“ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ !” ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਰਾਸ਼ੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਲਿਫਾਫ਼ੇ ਮੁੜ ਉਹਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਧਰ ਦਿਤੇ।

ਉਹਨੇ ਗੱਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਕੱਢ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਤਾ।

ਉਹ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਮਾਈ ਸੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਉਸ ਇੱਕ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਹੀ ਦਿਸਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਨੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਦੱਸੋ :-

- ੳ) ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਸਾਰੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੋਂ ਕੀ ਖਰੀਦਿਆ ?
- ਅ) ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੇਵੀ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ?
- ੲ) ਲੇਖਕ ਨੇ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵੇਚ ਕੇ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਏ ?

2. ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭ ਕੇ ਖ਼ਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :-

- ੳ) ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਂ _____ ਗੋਲੀਆਂ ਲੈਣ ਬਜ਼ਾਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।
- ਅ) ਖ਼ਾਲੀ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ _____ ਕਰਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।
- ੲ) ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ _____ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਬਣਾ ਲਏ।
- ਸ) ਮੈਂ _____ ਹੋਇਆ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਰਤਣ ਲੱਗਾ।

3. ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :-

- (ੳ) ਛੁੱਟੀਆਂ
- (ਅ) ਕਾਪੀਆਂ
- (ੲ) ਕਾਗਜ਼
- (ਸ) ਉਧੇੜਨ
- (ਹ) ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ

*****